

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

САМБОРСЬКА НАТАЛЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 378.159.946.3-053

**ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
«МЕДСЕСТРИНСТВО» У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ
ДИСЦИПЛІН**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Житомир – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Житомирському державному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Антонова Олена Євгеніївна,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Плахотнік Ольга Василівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри педагогіки;

кандидат педагогічних наук
Солодовник Олена Володимирівна,
КЗ «Новоград-Волинський медичний
коледж» Житомирської обласної ради,
директор.

Захист відбудеться 11 грудня 2018 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 14.053.01 у Житомирському державному університеті імені Івана Франка за адресою: 10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40, 2-й поверх, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитися на сайті http://zu.edu.ua/avto_ped.html та в бібліотеці Житомирського державного університету імені Івана Франка (10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40).

Автореферат розісланий 10 листопада 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.Л. Яценко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність досліджуваної проблеми. Інтеграція України до Європейського Союзу актуалізує потребу в модернізації й трансформації професійної освіти, зокрема медичної, за сучасними стандартами та вимогами, що сприяють підготовці фахівця, здатного адаптуватися до сучасних соціально-економічних умов та реагувати на запити суспільства в умовах ринкової економіки. Оскільки медичні працівники здійснюють професійну діяльність у системі «людина – людина», то важливою є проблема сформованості у них достатнього рівня соціально-комунікативної компетентності як необхідної умови успішної професійної діяльності, про що йдеться в державних документах про освіту, а саме: Законі України «Про вищу освіту» (2014), «Концепції національного виховання» (2015), «Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті» (2002), Концепції розвитку вищої медичної освіти в Україні (2008) тощо.

Зважаючи на це, перед сучасною теорією і методикою професійної освіти постає необхідність розробки та реалізації оптимальної сукупності форм, методів і засобів формування професійної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство», що передбачає, зокрема, розвиток мотивації до здійснення соціально-комунікативної діяльності з опорою на суб'єктний досвід, успішне засвоєння знань про специфіку комунікативної взаємодії у медичній сфері.

У цьому контексті саме гуманітарні дисципліни характеризуються дидактичним потенціалом щодо оволодіння нормами взаємодії та культурою життєдіяльності в процесі професійної комунікації.

Дослідженню проблеми професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти приділялася належна увага, зокрема таким її аспектам, як от: організація навчального процесу у закладах вищої освіти (А. Алексюк, Ю. Бабанський, В. Бондар, С. Вітвицька, С. Гончаренко, І. Зязюн); закономірності й інновації в професійній підготовці фахівців (О. Антонова, В. Безпалько, М. Кларін, Г. Селевко, Ю. Шапран); основні засади системного (І. Блауберг, Е. Юдін, В. Садовський, Ю. Урманцев), компетентнісного (А. Бермус, С. Вершловський, О. Дубасенюк, О. Овчарук, Дж. Равен, А. Хуторської), діяльнісного (Г. Атанов, В. Давидов, А. Коржуєв, А. Огурцов) підходів.

Проблема комунікативної та соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців знайшла своє відображення в низці наукових досліджень, насамперед, філософських (В. Андрущенко, В. Бичко, В. Кремень, Л. Сохань, В. Шинкарук), психологічних (І. Бех, М. Боришевський, О. Киричук), педагогічних (А. Бойко, Г. Васянович, М. Євтух, О. Плахотнік, О. Пехота, Н. Побірченко). Поняття готовності до комунікативної взаємодії та

сформованості соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців вивчалось в різні часи Н. Абашкіною, Н. Бідюк, Я. Болюбашем, О. Глузманом, Л. Пуховською.

Загальні питання професійної підготовки майбутніх медичних фахівців досліджувались науковцями, а саме: компетентнісний аспект (О. Горай, Л. Посединцева, І. Радзієвська, О. Солодовник, З. Шарлович), комунікативний (М. Лісовий, С. Поплавська, Н. Шигонська та ін.), культурологічний (Ю. Колісник-Гуменюк, Л. Примачок, О. Якімова).

Проте педагогічні характеристики соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство» та можливості цілеспрямованого педагогічного впливу на її формування, зокрема у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, не були предметом окремого дослідження.

Аналіз наукових джерел дозволив виявити суперечності між:

- потребами суспільства у кваліфікованих фахівцях зі спеціальності «Медсестринство» та недостатньою розробленістю теоретичних та методичних засад формування соціально-комунікативної компетентності у процесі вивчення гуманітарних дисциплін;

- необхідністю розробки й реалізації педагогічних умов формування соціально-комунікативної компетентності студентів медичних коледжів та інститутів і очевидною потребою наукових досліджень у визначеному напрямі;

- доцільністю запровадження соціально-комунікативного компонента до освітніх програм зі спеціальності «Медсестринство» та недостатньою навчально-методичною забезпеченістю цього процесу в медичних коледжах (інститутах).

Актуальність проблеми, її недостатня теоретична і практична розробленість, необхідність вирішення зазначених суперечностей зумовили вибір теми дослідження: **«Формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство» у процесі вивчення гуманітарних дисциплін».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка «Професійна підготовка майбутніх фахівців в умовах ступеневої освіти» (РН № 0110U002274). Тему дисертації затверджено вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 5 від 26. 12. 2017 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити модель формування соціально-комунікативної компетентності

майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство» та методику її реалізації в процесі професійної підготовки.

Відповідно до мети визначено його основні **завдання**:

1. Проаналізувати проблему формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство» у вітчизняній та зарубіжній науковій педагогічній теорії та практиці.

2. Визначити структуру соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство».

3. Обґрунтувати педагогічні умови формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство».

4. Розробити та експериментально перевірити модель формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство» та методику її реалізації в процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство» в умовах медичних коледжів та інститутів.

Предмет дослідження – модель формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство» і методика її реалізації в процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Методи дослідження: *теоретичні* – аналіз, синтез, порівняння, зіставлення, систематизація, узагальнення, конкретизація у процесі вивчення наукових психолого-педагогічних джерел, нормативних документів з проблеми дослідження для визначення базових понять, обґрунтування його методологічних засад; *емпіричні методи* – діагностичні (спостереження, бесіди, анкетування, тестування, опитування, порівняння, метод експертних оцінок) з метою визначення рівня сформованості соціально-комунікативної компетентності; моделювання процесу формування досліджуваної компетентності; педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний етапи); праксиметричні методи (вивчення результатів діяльності студентів та результатів вирішення ними задач і завдань, що містять соціально-комунікативний компонент); *методи математичної статистики* – кількісний та якісний аналіз результатів дослідження, критерій φ^* – кутового перетворення Фішера, за допомогою яких реалізувалася та верифікувалася програма дослідження та виявлялися якісні зрушення у рівнях сформованості соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство».

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі КВНЗ «Житомирський медичний інститут» Житомирської обласної ради, КВНЗ «Криворізький медичний коледж»

Дніпропетровської обласної ради, Чернівецького медичного коледжу Буковинського державного медичного університету, КВНЗ «Кременчуцький медичний коледж» імені В. І. Литвиненка. У дослідженні взяли участь 376 майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство». З них 179 студентів увійшло до експериментальних груп; 197 – до контрольних. Крім того, до дослідно-експериментальної роботи було залучено 19 викладачів гуманітарних дисциплін медичних коледжів та інститутів і 86 практикуючих медичних сестер.

Організація та основні етапи дослідження. Дослідження проводилося упродовж 2013-2018 рр. і охопило кілька етапів наукового пошуку.

На *теоретико-пошуковому етапі* (2013-2014 рр.) – здійснено аналіз наукової літератури, нормативних та законодавчих документів; виділено проблемне поле дослідження; виявлено суперечності; визначено актуальність, мету, завдання, об'єкт, предмет наукового пошуку; систематизовано базові поняття; розроблено програму дослідно-експериментальної роботи.

На *констатувальному етапі* (2014-2015 рр.) – розроблено змістову структуру та модель формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство»; обґрунтовано критерії, показники і рівні її сформованості; виокремлено комплекс педагогічних умов за допомогою методу експертної оцінки; визначено наявний стан проблеми формування та рівень соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство»; проведено констатувальний етап експерименту.

На *формувавальному етапі* (2015-2017 рр.) – упроваджено й експериментально перевірено ефективність моделі, методики її реалізації та педагогічних умов формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство»; розроблено методичні матеріали.

На *завершально-узагальнюючому етапі* (2017-2018 рр.) – систематизовано й узагальнено результати експерименту; здійснено їх статистичну обробку; сформульовано загальні висновки, окреслено перспективи подальших наукових пошуків.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає в тому, що:

– *вперше* представлено структуру соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство», що складається з мотиваційно-вітагенного, когнітивного, поведінкового та рефлексивного компонентів; обґрунтовано авторську модель формування означеної компетентності (цільовий, мотиваційний, змістовий, процесуальний, результативний блоки); розроблено та впроваджено поетапну методику її

реалізації (мотиваційний, адаптаційний, реалізаційний, оцінно-рефлексивний етапи); визначено критерії (цілемотиваційний, пізнавальний, діяльнісний, оцінно-результативний), показники та охарактеризовано рівні (низький, середній, високий) її сформованості; теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх медичних фахівців;

– *удосконалено* сутність базових понять дослідження («соціально-комунікативна компетентність фахівця», «соціально-комунікативна компетентність майбутнього фахівця зі спеціальності «Медсестринство»); зміст, форми, методи формування досліджуваної компетентності;

– *подальшого розвитку* набули основні положення професійної педагогіки та теорії комунікацій у професійній сфері.

Практичне значення дослідження полягає в експериментальній апробації поетапної методики впровадження моделі формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство»; запровадженні інноваційних форм та методів навчання (взаємне навчання, диспути, імітаційно-моделюючі ігри, лекції-візуалізації, бінарні лекції, тренінги); розробці спецкурсу «Соціально-комунікативна компетентність фахівця у сфері охорони здоров'я». Результати проведеного наукового пошуку можуть бути використані в практиці професійної підготовки медичних фахівців, стати основою для розробки майстер-класів, тренінгових програм, навчальних курсів за вибором студентів у процесі їх підготовки до соціально-комунікативної діяльності. Основні положення дисертаційної роботи можуть використовуватися в системі післядипломної медичної та педагогічної освіти.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес КВНЗ «Житомирський медичний інститут» Житомирської обласної ради (довідка № 67 від 07.02.2018 р.), КВНЗ «Криворізький медичний коледж» Дніпропетровської обласної ради (довідка № 178 від 13.03.2018 р.), Чернівецького медичного коледжу Буковинського державного медичного університету (довідка № 93/01.1 від 19.03.2018 р.), КВНЗ «Кременчуцький медичний коледж» імені В. І. Литвиненка (довідка № 219/12-06 від 17.04.2018 р.).

Апробація результатів дослідження здійснювалася на наукових конференціях різного рівня, а саме: *міжнародних*: «Сучасні технології формування духовно-патріотичних і національно-демократичних цінностей студентської молоді у контексті євроінтеграційних процесів» (Київ, 2015, заочна), «Формування професійної майстерності майбутніх фахівців в умовах освітньо-виховного середовища вищого навчального закладу» (Житомир, 2016, очна), «Problems of Humanities and Social Sciences» (Угорщина,

Будапешт, 2016, заочна), «Актуальні проблеми іноземної філології та соціокультурний процес» (Тернопіль, 2017, очна), «Теорія і практика освіти в сучасному світі» (Дніпро, 2018, заочна), «Easten European Studies: Economics, Education and Law» (Болгарія, Бургас, 2018, заочна); *всеукраїнських*: «Вища освіта в медсестринстві: проблеми і перспективи» (Житомир, 2016, 2017, очна), «Сучасні форми організації освітнього процесу. Вивчення досвіду вищих навчальних закладів» (Львів, 2018, заочна), «Соціалізація особистості в умовах сучасних викликів» (Старобільськ, 2018, заочна), а також на науково-методологічних семінарах кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка (Житомир, 2013-2018).

Публікації. Основні положення і результати дисертаційної роботи відображено в 15 публікаціях, серед яких 6 статей у провідних фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному науково-періодичному виданні, 6 статей у збірниках матеріалів конференції, 2 – у науково-практичних журналах.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (310 позицій, з них 14 – іноземними мовами) та 14 додатків на 83 сторінках. Загальний обсяг дисертації складає 325 сторінок, основний зміст дисертації викладено на 182 сторінках. Робота містить 21 таблицю та 7 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми; сформульовано мету, завдання, визначено об'єкт, предмет дослідження; визначено етапи експериментальної роботи, методи дослідження, окреслено наукову новизну та практичну значущість, а також подано відомості про експериментальну базу, апробацію та впровадження результатів дослідження.

У першому розділі – **«Соціально-комунікативна компетентність майбутнього фахівця зі спеціальності «Медсестринство» як науково-теоретична проблема»** – висвітлено сутність поняття «соціально-комунікативна компетентність» у психологічній, педагогічній, соціологічній літературі; обґрунтовано провідні теоретичні підходи до формування досліджуваної компетентності (системний, компетентнісний та діяльнісний); охарактеризовано зміст та специфіку вивчення гуманітарних дисциплін в умовах медичних коледжів (інститутів).

У процесі наукового аналізу з'ясовано особливості теоретичного розгляду поняття компетентності: як «особистісної якості», «здатності й готовності», «кваліфікаційної характеристики особистості», «сукупності вмінь і навичок», «володіння сукупністю компетенцій»; обґрунтовано відмінність між поняттями «компетентність» та «компетенція». На підставі звернення до європейських документів про освіту визначено зв'язок між ключовими

компетенціями особистості, виділеними Радою Європи, та соціально-комунікативною компетентністю, яка передбачає: здатність до колективних дій, організації взаємодії; уміння вирішувати конфлікти та обирати ефективну стратегію поведінки; сформовані навички роботи в команді; наявність етичних цінностей.

У результаті понятійного аналізу сформульовано базове поняття дослідження. *Соціально-комунікативна компетентність* майбутнього фахівця зі спеціальності «Медсестринство» тлумачиться як динамічна сукупність соціально-комунікативних знань, умінь, досвіду та особистісних якостей і здібностей, що забезпечують інтеграцію фахівця у сферу соціальних комунікацій та його успішну професійну самореалізацію в системі охорони здоров'я.

Обґрунтовано провідні підходи до досліджуваного педагогічного явища. Доведено, що на рівні загальнофілософської методології розгляду проблеми формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство» доцільним є впровадження системного підходу; на рівні загальнонаукової методології – компетентнісного та діяльнісного; на рівні часткової методології – окремих психологічних теорій, принципів та закономірностей, які інтерпретують комунікативні процеси в їх розвитку.

Проаналізовано зміст гуманітарної підготовки у медичних коледжах (інститутах) та окреслено її значущість для формування соціально-комунікативної компетентності. Зазначено, що на рівні підготовки молодшого спеціаліста гуманітарні дисципліни входять переважно до циклу предметів гуманітарної та соціально-економічної підготовки. В окремих випадках такі гуманітарні предмети, як «Історія медицини та медсестринства», «Медсестринська етика та деонтологія», «Менеджмент та лідерство в медсестринстві», «Основи охорони праці» можуть включатися до переліку професійно орієнтованих дисциплін та предметів за вибором студента.

У другому розділі – **«Педагогічні умови та модель формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство» у процесі вивчення гуманітарних дисциплін»** – охарактеризовано структуру означеної компетентності; теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування соціально-комунікативної компетентності; розроблено авторську модель реалізації досліджуваного процесу.

У результаті теоретичного аналізу проблеми до структури досліджуваної компетентності віднесено чотири компоненти: мотиваційно-вітагенний, когнітивний, поведінковий, рефлексивний. *Мотиваційно-вітагенний* – визначається мотивацією до здійснення соціально-комунікативної діяльності,

детермінованої обсягом та рівнем власного життєвого досвіду її здійснення. *Когнітивний* – характеризує рівень обізнаності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство» зі специфікою комунікативної взаємодії у медичній сфері, сукупність соціально-комунікативних знань професійного, психологічного, педагогічного, соціального характеру. *Поведінковий* – окреслює зміст та особливості соціально-комунікативних дій майбутніх медичних фахівців у професійній та соціальній сферах. *Рефлексивний* – передбачає оцінку та самооцінку сформованого рівня соціально-комунікативної компетентності та проектування перспектив її розвитку в подальшій професійній діяльності. Означене структурування здійснено з *лінгвістичної* (наявність у структурі соціально-комунікативної компетентності мовних компетенцій), *соціальної* (врахування соціальних параметрів людських комунікацій – стереотипів сприйняття, образів дійсності, належності до певного типу культури, сприйняття системи цінностей співрозмовника), *індивідуального життєвого й комунікативного досвіду* (визначення комунікативної активності, переважання того чи іншого типу комунікацій, наявність стійких комунікативних зв'язків у професійній сфері та поза нею), *професійної* (врахування особливостей професійної діяльності в її комунікативному контексті – професійного дискурсу, комунікативних зв'язків, конфліктів у комунікативній взаємодії), *інтеркультурної* (як необхідність розширювати коло іншомовного спілкування у професійній та особистісній сферах незалежно від виду професійної діяльності) позицій.

Відповідно до виділених критеріїв (цілемотиваційний, пізнавальний, діяльнісний, оцінно-результативний) та відповідних показників окреслено три рівні сформованості професійної компетентності майбутнього фахівця зі спеціальності «Медсестринство» (високий, середній, низький).

На підставі експертної оцінки, здійсненої викладачами гуманітарних дисциплін медичних коледжів (інститутів), теоретично обґрунтовано й виокремлено низку педагогічних умов формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство» у процесі вивчення гуманітарних дисциплін: формування позитивної мотивації студентів до розвитку соціально-комунікативної компетентності за допомогою створення авторських науково-методичних матеріалів соціально-комунікативного змісту; внесення змін до змісту гуманітарних дисциплін та запровадження нових спеціальних курсів; упровадження інноваційних форм і методів навчання; моніторинг ефективності досліджуваного процесу. Доведено, що представлені педагогічні умови забезпечують ефективну реалізацію моделі формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство» у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

У результаті теоретичного аналізу наукової літератури обґрунтовано модель формування досліджуваної компетентності (рис. 1), що складається з таких блоків: *цільового* (відображає соціальне замовлення на підготовку фахівця зі спеціальності «Медсестринство» з достатнім рівнем соціально-комунікативної компетентності, наукові підходи і принципи); *мотиваційного* (реалізує формування позитивної мотивації студентів до розвитку досліджуваної компетентності за допомогою використання авторських науково-методичних матеріалів); *змістового* (забезпечує ефективну організацію освітнього процесу в медичному коледжі (інституті); *процесуального* (окреслює етапи та організаційні форми, методи, засоби формування досліджуваної компетентності); *результативного* (відображає структуру, критерії та рівні її сформованості).

У третьому розділі – **«Дослідно-експериментальна перевірка ефективності моделі та педагогічних умов формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство»** – представлено програму експериментальної роботи; охарактеризовано поетапну методикау реалізації моделі; проаналізовано результати педагогічного експерименту.

Експериментальну роботу здійснено відповідно до розробленої програми, що включала підготовчий, констатувальний, формувальний та результативний етапи. Вивчення стану сформованості означеної компетентності здійснено на констатувальному етапі експерименту, що засвідчило необхідність упровадження розробленої моделі шляхом реалізації авторської поетапної методики. *Мотиваційний етап* охоплював ознайомлювальні (вступні) заняття з гуманітарних дисциплін з відповідним контекстом; передбачав підвищення мотивації студентів до створення власних комунікативних кейсів, розробку комплексу соціально-комунікативних завдань в процесі вивчення гуманітарних дисциплін. *Адаптаційний етап* передбачав поступове введення змістових змін у процес викладання гуманітарних дисциплін відповідно до результатів констатувального етапу експерименту та проектування спеціального курсу «Соціально-комунікативна компетентність фахівця у сфері охорони здоров'я». *Реалізаційний етап* здійснювався шляхом упровадження спроектованих інноваційних форм і методів у процесі викладання гуманітарних дисциплін, а також розробленого на адаптаційному етапі спецкурсу). На *оцінно-рефлексивному етапі* проведено моніторинг рівня сформованості досліджуваної компетентності у студентів.

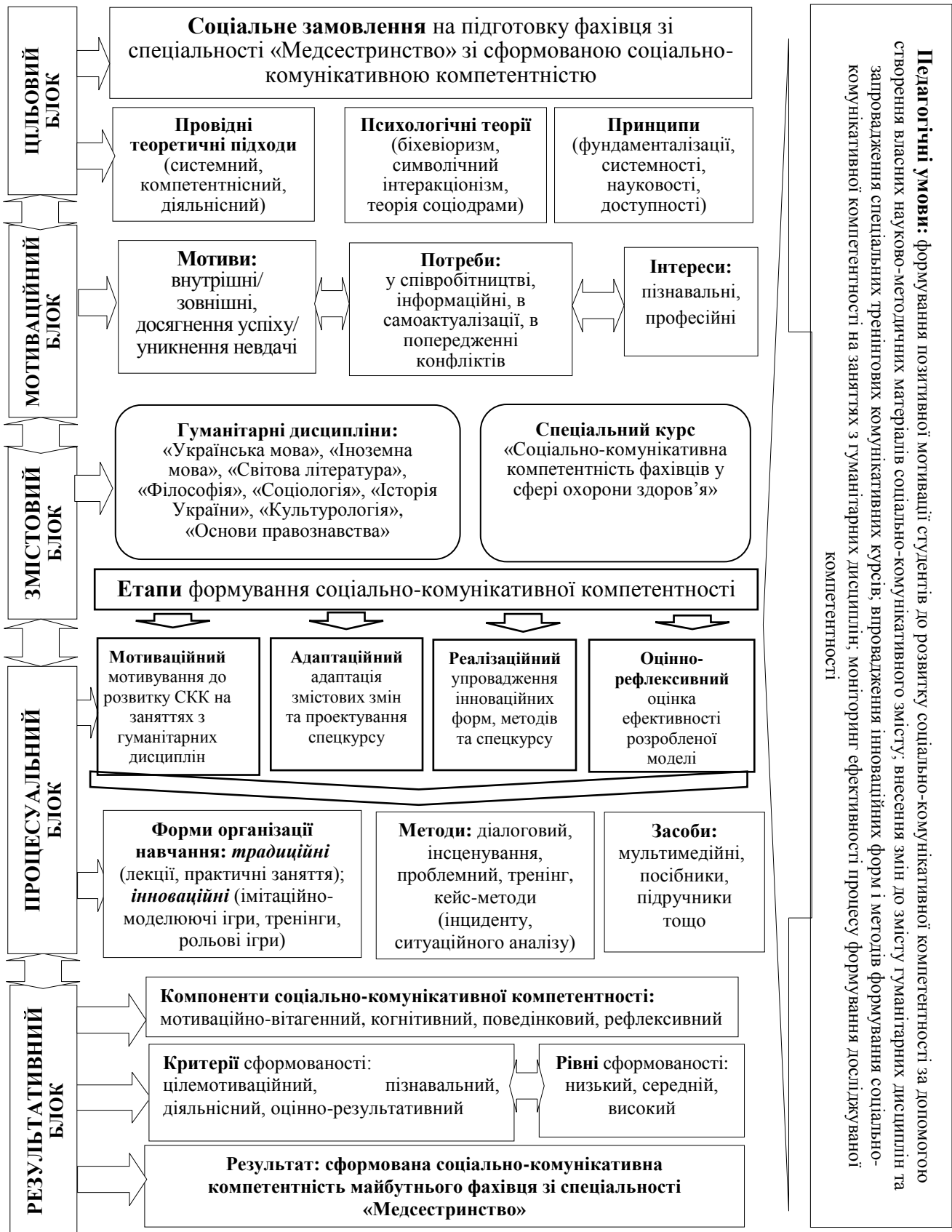

Рис. 1. Модель формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство» у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

На формувальному етапі експерименту розвиток соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство» у контрольних групах відбувся за традиційною методикою. В експериментальних групах реалізовано методику впровадження авторської моделі. Для оцінки ефективності розробленої моделі та методики її реалізації здійснено вимірювання рівнів сформованості соціально-комунікативної компетентності майбутніх медичних фахівців відповідно до представлених критеріальних показників, отриманих на початку та наприкінці формувального етапу експерименту та їх порівняння.

Аналіз результатів експериментальної роботи підтверджує ефективність упровадження моделі формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство», оскільки кожен із її змістових компонентів (мотиваційно-вітагенний, когнітивний, поведінковий, рефлексивний) набув позитивної динаміки якісних та кількісних показників, що доведено методами математичної статистики (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка рівня сформованості компонентів соціально-комунікативної компетентності у майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство»

% та абсолютне значення	Експериментальна група						Контрольна група					
	До експерименту			Після експерименту			До експерименту			Після експерименту		
	низький	середній	високий	низький	середній	високий	низький	середній	високий	низький	середній	високий
	Мотиваційно-вітагенний компонент											
абс	53	94	32	7	113	59	58	102	37	57	101	39
%	29,61	52,51	17,88	3,91	63,13	32,96	29,44	51,78	18,78	28,93	51,27	19,80
	Когнітивний компонент											
абс	39	103	37	8	118	53	44	112	41	42	115	40
%	21,79	57,54	20,67	4,47	65,92	29,61	22,34	56,85	20,81	21,32	58,38	20,30
	Поведінковий компонент											
абс	35	115	29	6	116	57	40	124	33	43	119	35
%	19,55	64,25	16,20	3,36	64,80	31,84	20,30	62,94	16,75	21,83	60,41	17,77
	Рефлексивний компонент											
абс	51	97	31	4	121	54	57	105	35	52	109	36
%	28,49	54,19	17,32	2,23	67,60	30,17	28,93	53,30	17,77	26,40	55,33	18,27

Так, в експериментальній групі кількість студентів низького рівня зменшилася як в цілому, так і стосовно кожного з компонентів соціально-комунікативної компетентності (мотиваційно-вітагенний компонент – з 29,61 % до 3,91 %, когнітивний компонент – з 21,79 % до 4,47 %, поведінковий

компонент – з 19,55 % до 3,36 %, рефлексивний компонент – з 28,49 % до 2,23 %). Водночас, кількість студентів середнього та високого рівнів суттєво збільшилась (мотиваційно-вітагенний компонент – середній з 52,51 % до 63,13 % та високий з 17,88 % до 32,96 %; когнітивний компонент – середній з 57,54 % до 65,92 % та високий з 20,67 % до 29,61 %; поведінковий компонент – середній з 64,25 % до 64,80 % та високий з 16,20 % до 31,84 %; рефлексивний компонент – середній з 54,19 % до 67,60 % та високий з 17,32 % до 30,17 %. У контрольних групах позитивна динаміка недостатньо виражена.

За результатами формувального етапу експерименту діагностовано перерозподіл студентів за рівнями сформованості соціально-комунікативної компетентності: кількість студентів з високим рівнем зросла у цілому на 13,96 %; з середнім – на 7,26 %; з низьким рівнем зменшилася на 21,22 %. У контрольній групі позитивна динаміка виражена значно менше (рис. 2).

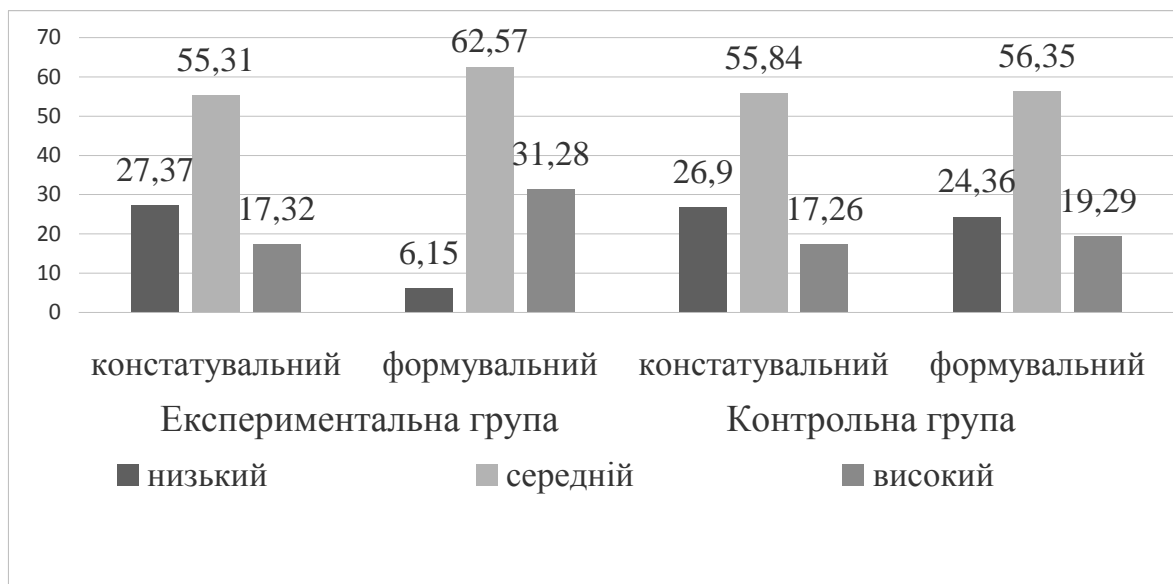

Рис. 2. Рівні сформованості соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство», на констатувальному та формувальному етапах експерименту

Доведено, що системне впровадження методики реалізації моделі та педагогічних умов формування соціально-комунікативної компетентності, застосування діалогічних, інтерактивних, неформальних методів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін забезпечує підвищення рівня мотивації, відповідних знань та вмінь, сприяють формуванню компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство» у процесі спілкування.

Достовірність отриманих у результаті експериментального дослідження результатів перевірялася за допомогою методів математичної статистики, зокрема критерію ϕ^* – кутового перетворення Фішера, який доводить суттєві

розходження за всіма показниками рівнів сформованості компонентів соціально-комунікативної компетентності у майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство» в контрольних та експериментальних групах, що підтверджує ефективність методики реалізації розробленої моделі в умовах медичних коледжів (інститутів).

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів дослідження проблеми формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство» у процесі вивчення гуманітарних дисциплін дозволило сформулювати наступні висновки:

1. На основі теоретичного аналізу проблеми формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство» у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі обґрунтовано провідні наукові підходи до дослідження та принципи професійної підготовки фахівців (фундаменталізації, системності, науковості, доступності). Доведено, що на рівні загальнофілософської методології розгляду досліджуваної компетентності доцільним є реалізація *системного підходу*; на рівні загальнонаукової методології – *компетентнісного та діяльнісного*; на рівні часткової методології – *психологічних теорій особистості*, які інтерпретують комунікативні процеси в їх розвитку, та сукупності методів, застосованих у процесі реалізації провідних завдань наукового пошуку. Підтверджено, що компетентнісний підхід є системоутворювальним у межах дослідження, оскільки дає можливість науково обґрунтувати процес формування соціально-комунікативної компетентності та спроектувати його модель.

Проаналізовано специфіку змісту професійної підготовки у медичних коледжах та інститутах, зокрема її гуманітарну складову. З'ясовано, що серед гуманітарних дисциплін особливого соціально-комунікативного значення надається іноземній мові та іноземній мові за професійним спрямуванням як дисциплінам, вивчення яких дозволяє формувати соціально-комунікативну компетентність не лише у просторі рідної мови. Зазначене суттєво розширює коло соціально-комунікативних знань, умінь і навичок майбутніх медичних фахівців та їх комунікативний ресурс на вітчизняному та зарубіжному ринку праці.

2. У результаті науково-теоретичного пошуку з'ясовано особливості наукових підходів до тлумачення поняття «компетентність». Соціально-комунікативну компетентність майбутнього фахівця зі спеціальності «Медсестринство» у межах дослідження визначено як динамічну сукупність соціально-комунікативних знань, умінь, досвіду та особистісних якостей і

здібностей, що забезпечують інтеграцію фахівця у сферу соціальних комунікацій та його успішну професійну самореалізацію в системі охорони здоров'я.

Охарактеризовано структуру соціально-комунікативної компетентності у поєднанні таких компонентів: мотиваційно-вітагенного, когнітивного, поведінкового, рефлексивного. Визначено критерії (цілемотиваційний, пізнавальний, діяльнісний, оцінно-результативний), показники та рівні (високий, середній, низький) її сформованості у майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство».

3. Теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство» у процесі вивчення гуманітарних дисциплін (формування позитивної мотивації студентів до розвитку соціально-комунікативної компетентності за допомогою створення авторських науково-методичних матеріалів соціально-комунікативного змісту; внесення змін до змісту викладання гуманітарних дисциплін та запровадження нових спеціальних курсів; упровадження інноваційних форм і методів формування соціально-комунікативної компетентності на заняттях з гуманітарних дисциплін; моніторинг ефективності процесу формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство» у процесі викладання гуманітарних дисциплін у медичному коледжі (інституті)).

З'ясовано, що їх упровадження забезпечує ефективність формування досліджуваної компетентності.

4. Розроблено авторську модель формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство», що включає наступні блоки: цільовий, мотиваційний, змістовий, процесуальний, результативний. Для перевірки її ефективності впроваджено відповідну методику реалізації, що має поетапний механізм дії (мотиваційний, адаптаційний, реалізаційний, оцінно-рефлексивний) і складається з цілісного, завершеного і систематизованого комплексу форм і методів формування означеної компетентності в умовах медичних коледжів (інститутів). Доведено, що реалізація моделі набуває ефективності за умови використання як традиційних (лекції, практичні заняття, лабораторні заняття, самостійна робота студентів), так й інноваційних (інтерактивні заняття з гуманітарних дисциплін, практичні заняття взаємного навчання, практикуми-диспути, семінари-аукціони, імітаційно-моделюючі ігри, лекції-візуалізації, бінарні лекції, заняття-тренінги, кейс-методики) форм, методів та засобів навчання. Окреслено місце і роль спецкурсу «Соціально-комунікативна компетентність фахівця у сфері охорони здоров'я» у процесі формування соціально-

комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство».

Узагальнені результати повторної діагностики рівня сформованості означеної компетентності на формувальному етапі роботи засвідчують, що в експериментальних групах позитивна динаміка простежується в показниках всіх компонентів досліджуваної компетентності. Найбільш показовим є зростання показників мотиваційно-вітагенного та поведінкового компонентів, які збільшилися майже вдвічі. Достовірність отриманих результатів перевірено за допомогою критерію φ^* – кутового перетворення Фішера. Отже, мету педагогічного експерименту досягнуто, гіпотезу підтверджено.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство». *На подальшу увагу заслуговують:* розробка інноваційних та інтерактивних технологій формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців сфери охорони здоров'я; питання розвитку означеної компетентності в системі післядипломної медичної освіти; проблеми та ризику формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх медичних працівників у системі неформальної та інформальної освіти й ін.

Основні матеріали дослідження висвітлено у таких публікаціях автора:

1. Самборська, Н.М., 2015. Соціально-комунікативна компетентність майбутніх медичних працівників у контексті системного та компетентнісного підходів. *Проблеми освіти: наук.-метод. зб.* Київ: ПП «Рута», № 85, с. 97-101.
2. Самборська, Н.М., 2018. Взаємозв'язок і зміст структурних елементів експериментального дослідження педагогічних умов формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності медсестринство. *«Наукові записки. Серія: Педагогічні науки»:* зб. наук. праць / Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. Кропивницький, вип. № 166, с. 221-224.
3. Самборська, Н.М., 2018. Моделювання процесу формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності медсестринство у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка:* зб. наук. праць. Тернопіль, вип. № 1/2018, с. 71-76.
4. Самборська, Н.М., 2016. Роль гуманітарних дисциплін у формуванні соціально-комунікативної компетентності майбутніх медичних працівників. *Міжнародний науковий журнал "Sciences and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences", IV (17), Issue 108, p. 74-77.*

5. Самборська, Н.М., 2016. Розробка структури соціально-комунікативної компетентності майбутніх медичних працівників та характеристика її компонентів. *«Нові технології навчання»*: наук.-метод. зб. Київ, вип. 89, ч. 1, с. 197-202.

6. Самборська, Н.М., 2016. Комунікативна компетентність у структурі професійної компетентності майбутнього фахівця. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. «Педагогічні науки»*, випуск № 1 (83), с. 123-127.

7. Самборська, Н.М., 2018. Визначення стану сформованості соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство». *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка «Педагогічні науки»*. Старобільськ: Вид-во Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», випуск № 6 (320), с. 208-215.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

8. Самборська, Н.М., 2015. Розвиток соціально-комунікативної компетентності майбутнього медичного працівника в процесі професійної підготовки. *Український науково-практичний журнал: «Магістр медсестринства»*, № 2 (13), с. 33-36.

9. Самборська, Н.М., 2016. Основні патерни поведінки медичного працівника та їх реалізація в процесі професійної підготовки і комунікативної взаємодії. В: *Вища освіта в медсестринстві: проблеми і перспективи*: матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю, Житомир, 20-21 жовтня 2016 р. / за ред. В. Й. Шатила. Житомир: Полісся, 2016. с. 149-152.

10. Самборська, Н.М., 2016. Роль навчальної дисципліни «Іноземна мова» у формуванні соціально-комунікативної компетентності майбутніх медичних працівників. *Український науково-практичний журнал: «Магістр медсестринства»*, № 2 (16), с. 59-63.

11. Самборська, Н.М., 2017. Впровадження інноваційних форм і методів формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх медичних працівників на заняттях з гуманітарних дисциплін. В: *Вища освіта в медсестринстві: проблеми і перспективи*: зб. по матеріалам Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю. Житомир, 19-20 жовтня 2017, с. 216-217.

12. Самборська, Н.М., 2017. Визначення основних елементів моделі формування соціально-комунікативної компетентності фахівців зі спеціальності медсестринство у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. В: *Актуальні проблеми іноземної філології та освітній соціокультурний процес*: зб. по матеріалам III міжнар. наук.-практ. конф. Тернопіль, 8-9 грудня 2017, с. 207-209.

13. Самборська, Н.М., 2018. Кейс-метод у формуванні соціально-комунікативної компетентності фахівців зі спеціальності медсестринство. В: *Теорія і практика освіти в сучасному світі: зб. по матеріалам IV Міжнар. наук.-практ. конф.*, (м. Дніпро, 30-31 березня 2018 року). Херсон: Видавництво «Молодий вчений», с. 69-71.

14. Самборська, Н.М., 2018. Роль навчальної дисципліни «Світова література» у формуванні соціально-комунікативної компетентності фахівців зі спеціальності «Медсестринство». В: *Сучасні форми організації освітнього процесу. Вивчення досвіду вищих навчальних закладів: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Львів, 19 квітня 2018 р.) / за ред. канд. іст. наук С.О. Лозинської, канд. псих. наук Р.І. Климків. Львів: ВНКЗ ЛОР «ЛІМтаЛМ», с. 128-132.

15. Самборська, Н.М., 2018. Результати моніторингу ефективності процесу формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство» у процесі викладання гуманітарних дисциплін. В: *EASTERN EUROPEAN STUDIES: ECONOMICS, EDUCATION AND LAW: Proceedings of the International Scientific Conference*. Burgas: Publishing House FLAT Ltd-Burgas, Volume II, June 7-8, 2018., ISBN: 978-619-7125-43-6., p. 131-133.

АНОТАЦІЇ

Самборська Н.М. Формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство» у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, 2018.

Дисертаційна робота є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство» у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Проаналізовано стан дослідженості проблеми в теорії і методиці професійної освіти; здійснено аналіз вітчизняного досвіду гуманітарної підготовки майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство» у медичних коледжах (інститутах); охарактеризовано особливості діяльності та сучасні вимоги до складових їх професійної компетентності.

У процесі дослідження проаналізовано основні базові поняття проблеми («компетентність», «компетенція», «соціальна компетентність», «комунікативна компетентність», «соціально-комунікативна компетентність», «гуманітарні дисципліни») та інші. Визначено змістову структуру досліджуваної компетентності, критерії, показники та рівні її сформованості.

Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність авторської моделі і педагогічних умов формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців зі спеціальності «Медсестринство» та методику її впровадження.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, соціально-комунікативна компетентність, майбутні фахівці зі спеціальності «Медсестринство», гуманітарні дисципліни.

Самборская Н.М. Формирование социально-коммуникативной компетентности будущих специалистов по специальности «Медсестринство» в процессе изучения гуманитарных дисциплин. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Житомирский государственный университет имени Ивана Франко, Житомир, 2018.

Диссертационная работа представляет теоретико-экспериментальное исследование проблемы формирования социально-коммуникативной компетентности будущих специалистов по специальности «Медсестринство» в процессе изучения гуманитарных дисциплин. Исследована проблема формирования социально-коммуникативной компетентности будущих специалистов данной сферы; осуществлён анализ отечественного опыта гуманитарной подготовки будущих медицинских специалистов, выявлены особенности их деятельности и современные требования к их профессиональной компетентности.

В процессе исследования проанализированы основные базовые понятий проблемы («компетентность», «компетенция», «социальная компетентность», «коммуникативная компетентность», «социально-коммуникативная компетентность», «гуманитарные дисциплины»).

Определена структура исследуемой компетентности, которая включает в себя такие компоненты: *мотивационно-витагенный* (мотивация к осуществлению социально-коммуникативной деятельности, детерминированная объемом и уровнем собственного жизненного опыта), *когнитивный* (система социально-коммуникативных знаний профессионального, психологического, педагогического, социального характера и особенностей коммуникативного взаимодействия в медицинской сфере), *поведенческий* (специфика социально-коммуникативного взаимодействия в профессиональной сфере с учетом требований медицинской этики), *рефлексивный* (оценка и самооценка уровня социально-коммуникативной компетентности и проектирование перспектив ее развития в

дальнейшей профессиональной деятельности). Разработаны и представлены соответствующие критерии (*целемотивационный, познавательный, деятельностный, оценочно-результативный*), показатели и уровни (*высокий, средний, низкий*) сформированности социально-коммуникативной компетентности будущих специалистов по специальности «Медсестринство».

Разработана, теоретически обоснована и экспериментально подтверждена эффективность авторской модели социально-коммуникативной компетентности будущих специалистов по специальности «Медсестринство», которая включает целевой, мотивационный, содержательный, процессуальный, результативный блоки и методика её поэтапного внедрения (мотивационный, адаптационный, реализационный, оценочно-рефлексивный этапы), а также педагогических условий формирования исследуемой компетентности: формирование позитивной мотивации студентов к развитию социально-коммуникативной компетентности посредством создания научно-методических материалов социально-коммуникативного содержания; внесение изменений в содержание преподавания гуманитарных дисциплин и внедрение новых специальных курсов; реализация инновационных форм и методов формирования социально-коммуникативной компетентности на занятиях по гуманитарным дисциплинам; мониторинг эффективности процесса развития социально-коммуникативной компетентности будущих специалистов по специальности «Медсестринство» в процессе преподавания гуманитарных дисциплин в медицинском колледже (институте).

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, социально-коммуникативная компетентность, будущие специалисты по специальности «Медсестринство», гуманитарные дисциплины.

ABSTRACT

Samborskaya N.M. Formation of social-communicative competence of future specialists with specialization in «Nursing» in the process of studying humanitarian disciplines. – The manuscript.

Dissertation for the degree of a candidate of pedagogical sciences in specialty 13.00.04 – theory and methodology of professional education. – Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, 2018.

The thesis is a theoretical and experimental research of the problem of formation of social-communicative competence of future specialists with specialization in «Nursing» in the process of studying humanitarian disciplines. The state of the study of the problem in the theory and methodology of vocational education; the domestic experience of humanitarian training of future health care workers in medical colleges (institutes) are analyzed. Particularities of activity and

modern requirements to the components of their professional competence are characterized.

In the course of investigation, the basic concepts of the research («competence», «social competence», «communicative competence», «social-communicative competence», «humanitarian disciplines») are analyzed. The content structure of the studied competence, criteria, indicators and levels of its formation are determined.

The effectiveness of the author's model and pedagogical conditions for the formation of social-communicative competence of future specialists with specialization in «Nursing» and the methodology of its implementation is theoretically substantiated and experimentally verified.

Key words: competence, professional competence, social-communicative competence, future specialists with specialization in «Nursing», humanitarian disciplines.